

**4ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΝΙΚΑΙΑΣ
«ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ»**

ΦΩΤΗΣ Κόντλας

**ΖΩΓΡΑΦΟΣ, ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ,
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ, ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ**

Σχολ. Έτος: 2010-11

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σπουδαίος ζωγράφος, που αγωνίστηκε να κρατήσει η ζωγραφική τέχνη την ελληνικότητά της.

Κορυφαίος αγιογράφος, συνεχιστής της Βυζαντινής παράδοσης.

Μεγάλος πεζογράφος, που με τα έργα του ύμνησε την Ανατολή, τους ανθρώπους της, τις αξίες και τις παραδόσεις τους.

Πνευματική μορφή, που με το έργο της αναδείχθηκε σε έναν από τους πιο θερμούς, μαχητικούς και ανυποχώρητους κήρυκες και υπερασπιστές της πολιτιστικής παράδοσης της Ρωμοσύνης.

Μαθητές που συμμετέχουν στο πρόγραμμα με τίτλο: «Δανειστική Βιβλιοθήκη – Αφιέρωμα στο Φώτη Κόντογλου»

από τη Β΄τάξη

**Γιαννακίδη Χρυσούλα
Δερμιντζόγλου Θεανώ
Καρολίδη Πηνελόπη
Μπακογιάννη Μαρία
Τσέτσο Ανδρομάχη**

από τη Γ΄τάξη

**Αρβανίτη Μαρία
Γιάγχα Μέγκυ
Γρήγος Κωνσταντίνος
Καούκης Ιωάννης
Σκουλουδάκη Ηλιάνα-Αγάπη
Σφυρόερα Καλλιόπη
Γαλιάτσου Ελένη
Δάνδολα Στυλιανή-Γεωργία
Κεφαλά Ευθυμία
Σαλαλίδου Αναστασία
Ταξοπούλου Αργυρώ**

Υπεύθυνη προγράμματος: Ζαχοπούλου Ευαγγελία

**Εκπαιδευτικοί που συμμετέχουν στο πρόγραμμα: Καππή Βασιλική
Μακρή Δήμητρα**

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Ο Κόντογλου γεννήθηκε στις Κυδωνίες (στο Αϊβαλί) της Μ. Ασίας στις 8 Νοεμβρίου του 1895 και πέθανε στην Αθήνα το 1965.

Γονείς του ήταν ο Νικόλαος Αποστολέλλης και η Δέσπω Κόντογλου. Σε μικρή ηλικία έχασε τον πατέρα του και την ευθύνη της οικογένειας – είχε τρία μεγαλύτερα αδέρφια – ανέλαβε ο θείος του Στέφανος Κόντογλου, ηγούμενος της μονής της Αγίας Παρασκευής, όπου ήταν και το πατρογονικό τους κτήμα. Στην κηδεμονία του θείου του οφείλεται και το όνομα Κόντογλου, ενώ στο σχολείο ήταν γραμμένος ως Αποστολέλλης.

Τα παιδικά του χρόνια τα έζησε στο μετόχι της Αγίας Παρασκευής, «σε μια χερσόνησο ζωσμένη από το πέλαγος, σε μια πρωτόγονη και υποβλητική φύση, μέσα σε μια παράξενη μεσαιωνική ατμόσφαιρα, βουκολική και ασκητική μαζί». Το θαλασσινό τοπίο και ο κόσμος του, τα διαβάσματά του για ταξίδια των εξερευνητών και των θαλασσοπόρων, καθώς και οι κουρσάρικες ιστορίες έθρεψαν την παιδική του φαντασία. Παράλληλα όμως βίωνε έντονα και το πνευματικό περιβάλλον της ιδιαίτερης πατρίδας του, την Ορθοδοξία και τα μυστήρια της Εκκλησίας.

Τις εγκύκλιες σπουδές του –δημοτικό, σχολαρχείο, γυμνάσιο- τις έκανε στο Αϊβαλί. Στο Γυμνάσιο συμμαθητής και φίλος του ήταν ο Στρατής Δούκας.

Ο Κόντογλου είχε από τότε συγγραφική ευχέρεια. Έβγαζε με τους συμμαθητές του το περιοδικό «**Μέλισσα**» διακοσμημένο με σχέδιά του. Αποφοίτησε το **1912**.

Το **1913** έρχεται στην Αθήνα με το θείο του και εγγράφεται στο τρίτο έτος της Σχολής Καλών Τεχνών.

Μόλις κηρύχτηκε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, κόπηκε το οικογενειακό επίδομα και ο Κόντογλου εργαζόταν στο φωτογραφείο Μπούκα και Καλιαμπέκου, όπου έκανε ρετουσάρισμα σε μεγεθυμένες φωτογραφίες.

Το **1914** εγκαταλείπει τη Σχολή και την Αθήνα και πηγαίνει στη Γαλλία και την Ισπανία, για να γνωρίσει τη ζωή και την καλλιτεχνική κίνηση. Έμεινε πάνω από τρία χρόνια στο Παρίσι. Στην αρχή εργάστηκε στη Γαλλία ως τορναδόρος και ανθρακωρύχος. Στο Παρίσι έζησε τη νεανική και καλλιτεχνική περιπέτεια σαν ζωντανός άνθρωπος.

Μετά το τέλος του πολέμου επιστρέφει, όπως όλοι οι πρόσφυγες, στο Αϊβαλί (**1919**). Διδάσκει Γαλλικά και Ιστορία της Τέχνης στο τοπικό παρθεναγωγείο. Παράλληλα ιδρύει τον πνευματικό σύλλογο «**Νέοι Άνθρωποι**» μαζί με τους Ηλία Βενέζη και Στρατή Δούκα.

Το **1921** στρατεύεται και μετέχει στη Μικρασιατική Εκστρατεία. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή φθάνει πρόσφυγας στη Λέσβο, όπου εκθέτει έργα του για πρώτη φορά μαζί με το Μαλέα. Εν τω μεταξύ ο Pedro Cazas θα γίνει το διαπιστευτήριο του για την Ελλάδα. Η Έλλη Αλεξίου με τον άντρα της Βασίλη Δασκαλάκη, το Μάρκο Αυγέρη, τον Κώστα Σφακιανάκη, τη Γαλάτεια και το Νίκο Καζαντζάκη θα ξενυχτίσουν ένα βράδυ διαβάζοντας τη νουβέλα του άγνωστου Κόντογλου και θα ενθουσιαστούν. Αυτό στάθηκε αφορμή να τον καλέσουν από τη Μυτιλήνη στην Αθήνα όπου και τον φιλοξένησαν. Του βρήκαν δουλειά στου Ελευθερουδάκη, στην εικονογράφηση του Εγκυκλοπαιδικού Λεξικού. Έτσι έγινε η είσοδός του στους κύκλους των λογίων της Αθήνας.

Το **1923** πηγαίνει στο Άγιο Όρος με πρόθεση να καλογερέψει. Έκπληκτος ανακαλύπτει στα μοναστήρια τους θησαυρούς της βυζαντινής ζωγραφικής, για την οποία παρατηρεί τα εξής: *«είχα λάβει την ιδέα πως η τέχνη τούτη είναι άξια μικρότερης προσοχής από εκείνη της Ιταλικής Αναγέννησης»*. Στα μοναστήρια του Άθωνα αντιγράφει πολλά έργα. Σε λίγο θα κάνει και δεύτερο ταξίδι. Τότε συναντά εκεί το Στρατή Δούκα και τον Παπαλουκά.

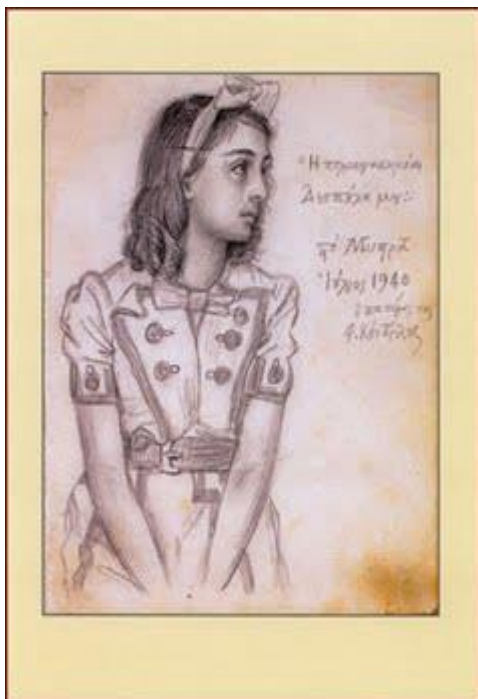
Ο Κόντογλου με τον Εγγονόπουλο ως μοναχοί στο Άγιο Όρος, γύρω στη δεκαετία του 1930

Το **1923** με τη βοήθεια του Στρατή Δούκα εκθέτει έργα ζωγραφικής στο Λύκειο Ελληνίδων που κάνουν μεγάλη εντύπωση στους φιλότεχνους για τον εξωτικό, ανατολίτικο χαρακτήρα τους.

Το **1925** παντρεύεται τη συμπατριώτισσά του Μαρία Χατζηκαμπούρη και δύο χρόνια αργότερα γεννιέται η κόρη του Δέσπω. Τα επόμενα χρόνια θα μοιράσει τον χρόνο του ανάμεσα στον χρωστήρα και τη γραφίδα, ενώ αξιόλογη είναι η θητεία του ως συντηρητή έργων τέχνης.

Ο Κόντογλου με τη σύζυγό του Μαρία (1938 στο Ζάππειο)

Κόντογλου Φώτη, «Δέσπω»

Το **1931** προσελήφθη από το Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών ως συντηρητής εικόνων.

Το **1932** έκτισε το σπίτι του στην οδό Βιζυηνού 16 (περιοχή Πατησίων), όπου μαζί με τους μαθητές του, Γιάννη Τσαρούχη και Νίκο Εγγονόπουλο ζωγράρισαν με νωπογραφίες ένα δωμάτιό του.

Το **1933** εργάζεται ως καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης και της Ζωγραφικής στο Αμερικάνικο Κολέγιο.

Το **1936** εργάζεται στο Μυστρά για τον καθαρισμό και τη συντήρηση των βυζαντινών τοιχογραφιών. Το **1937** εργάζεται στο Κοπτικό Μουσείο του Καΐρου, όπου μελέτησε και την τέχνη του φαγιούμ. Το **1938** αρχίζει τη μνημειώδη εικονογράφηση του Δημαρχείου Αθηνών με θέματα εμπνευσμένα από την αρχαία μυθολογία και την ιστορία. Δεν πρόλαβε όμως να χαρεί γιατί ξέσπασε ο πόλεμος. Κάτω από την πίεση της πείνας αναγκάστηκε να πουλήσει το σπίτι του (με τις υπέροχες τοιχογραφίες) ως αντάλλαγμα για λίγο αλεύρι. Στις τοιχογραφίες ήταν ζωγραφισμένοι μεγάλοι ζωγράφοι, λήσταρχοι και άγιοι όλοι μονιασμένοι, ενώ πάνω από μια πόρτα είχε φιλοτεχνήσει τον εαυτό του, την κυρία Μαρία (τη γυναίκα του) και τη μοναχοκόρη τους Δέσπω. Για πρώτη φορά μετά από την έλευση των Βαυαρών στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε και πάλι η

αρχέγονη τεχνική της νωπογραφίας(fresco), η οποία είχε λησμονηθεί, όταν επιβλήθηκε από τους Βαυαρούς η τεχνική της λαδομπογιάς.

«Αυτοπροσωπογραφία με τη γυναίκα του και την κόρη του και κτητορική επιγραφή». Λεπτομέρεια από την τοιχογραφία με την οποία ο καλλιτέχνης διακόσμησε το σπίτι του (1932)

Εκτός από τις κακουχίες της ζωής, θλιβερά γεγονότα συνέβησαν στην οικογένειά του, όπως ο θάνατος της αδελφής του αλλά και η ασθένεια της αγαπημένης του γυναίκας, γεγονότα τα οποία ίσως να αποτέλεσαν την αφορμή να εγκαταλείψει την κοσμική ζωγραφική και να στραφεί προς την θρησκεία.

Τα πρώτα μετακατοχικά χρόνια (1944-1950) είναι χρόνια λογοτεχνικής και εικαστικής δημιουργίας.

Το **1952** αγόρασε ξανά το σπίτι του στα Πατήσια, όπου όμως οι τοιχογραφίες είχαν σκεπαστεί από τον κατοχικό αγοραστή με λαδομπογιές. (Το 1977 αποτοιχίζονται οι τοιχογραφίες του σπιτιού του και τοποθετούνται στην Εθνική Πινακοθήκη Αθηνών.) Συμμετείχε σε ομαδικές εκθέσεις ζωγραφικής και εκδίδονται πολλά από τα βιβλία του, ενώ τη δεκαετία του **1950-60** βρίσκεται στην κορύφωση της αγιογραφικής του δραστηριότητας. Επιστέγασμα του πλούσιου λογοτεχνικού και καλλιτεχνικού του έργου, ήταν η απονομή του παρασήμου, του Ταξιάρχη του Βασιλικού Τάγματος του Φοίνικος(1960).

Η Ακαδημία Αθηνών στις **24 Μαρτίου 1965**, του απένειμε την ανώτατη διάκρισή της, το <<Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών>>. Ήταν μέλος του Καλλιτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος και της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ο Φώτης Κόντογλου πέθανε στην Αθήνα στις **13 Ιουλίου 1965**, στο νοσοκομείο <<Ευαγγελισμός>>, όπου νοσηλευόταν από τις αρχές Ιουνίου, μετά από σοβαρό αυτοκινητιστικό δυστύχημα στην περιοχή Φαλήρου. Την εξόδιο ακολουθία του τέλεσε ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χρυσόστομος, το απόγευμα της 14^{ης} Ιουλίου, στον ιερό κοιμητήριο ναό του Α΄ Νεκροταφείου Αθηνών, όπου έγινε και η ταφή του. Επικηδείους λόγους εκφώνησαν ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών, ο Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ιάκωβος και ο Ακαδημαϊκός Ηλίας Βενέζης.

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Αθήνα 24 Νοεμβρίου 1962.

Ἀγαπῶντὲ κύριε Μπογδανόπουλε,
Μόλις ἔχαβα τὸ γράμμα σοῦ, ἐσάτωσα, μ' ὄλο
πῶς ἀνίσταμαι ἀπὸ τῆ δουλειά μου (ἐπιγραμματική, ὄχι
ἐπαγγελματική δουλειά), νὰ γράψω τὸ μικρὸ ἄρθρο
πρὸ σοῦ στίχῳ, καὶ τὴν ἐπιτομή στὸν «Νεοχώρο».
Κάντε τὸν κόπο νὰ τὰ δώσετε στὴν ἐφημερίδα. Ἐάν
δημοσιεῖται ^{τὸ ἄρθρο} ~~σὺ~~ παρακαλῶ νὰ μὴ γείρετε ἓνα
φύλλο τοῦ «Νεοχώρου».

Δάουτε, σοῦ παρακαλῶ, τὴν χαριεπισημῶν μου
στὸν φύλλον τῆς βιβ. Μουσικῆς, πρὸ τῶν συγχαίρων
γιὰ τὴν αἴτη τους στὴν παραδόσει καὶ τὴν ἐπιτομή
του στὸν ἀγῶνα, τὸν μακρὸν καὶ ἀγιοκαμένον ἀγῶνα.
Ἰδιαιτέρην χαριεπὶ τὸν κ. Νερκετζή, εὐχόμενός σοι
καλὴ ἐπιτυχία, χωρὶς χαρυγγιῆς ἐπιδοξίξεω.

μὲ ἀδελφικὴ ἀγάπη:

Φώτης Κόντογλου

Ο ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΖΩΓΡΑΦΟΣ και ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ

Η πολυσήμαντη προσφορά του Φώτη Κόντογλου στη Νεοελληνική Ζωγραφική θα μπορούσε να συνοψιστεί σε τρεις εκφάνσεις:

Στο δημιουργικό ζωγραφικό του έργο, που βασιζόταν στη βυζαντινή τεχνική· **στο αγιογραφικό του έργο**, που ξαναέφερνε την ορθόδοξη ζωγραφική στις εκκλησίες μας· **στο διδακτικό έργο του** που υπήρξε από τους ισχυρότερους μοχλούς της στροφής της πορείας της Νεοελληνικής Ζωγραφικής στην ανακάλυψη των ζωγραφικών, αλλά και ουσιαστικότερων πνευματικών αξιών της ελληνικής παράδοσης.

Ο Φώτης Κόντογλου στράφηκε προς την ξεχασμένη, για περισσότερο από ένα αιώνα, ζωγραφική παράδοση του τόπου. Αν και είχε ξεκινήσει, κατά τη μαρτυρία του Στρατή Δούκα από τα εργαστήρια των δασκάλων της σχολής του Μονάχου (Ιακωβίδη, Γερασιώτη, Βικάτου, Ροΐλου) και έπειτα από την απότομη διακοπή των σπουδών του, έφυγε για το Παρίσι, όπου έμεινε για αρκετά χρόνια, αγνόησε και τις δύο δεσπόζουσες αυτές τάσεις, για να βαδίσει το δικό του δρόμο, όπου ελληνική Παράδοση και ορθόδοξη πίστη είχαν ζυμωθεί σε μια αδιάσπαστη ένωση, χρωματισμένη από την έντονη αντίθεση προς τη Δύση, την αλλόδοξη Δύση, την εχθρική με φιλική επικάλυψη Δύση.

Το ταξίδι του στο Άγιο Όρος του άνοιξε και του ξεκαθάρισε το δρόμο προς τη Βυζαντινή Ζωγραφική. Εκεί ήρθε σε αμεσότερη και ουσιαστικότερη επαφή με την εκκλησιαστική μας Ζωγραφική και κυρίως με τη μεταβυζαντινή τέχνη της Κρητικής Σχολής. Στο Άγιον Όρος μελετάει και αντιγράφει φορητές εικόνες και τοιχογραφίες κυρίως του 16ου αι.

Το ζωγραφικό έργο του Φώτη Κόντογλου αποτελείται από αγιογραφίες αλλά και κοσμικά θέματα, επηρεασμένα απόλυτα από τη Βυζαντινή τεχνοτροπία (αυστηρό σχέδιο, συγκρατημένα χρώματα, ιδιαίτερα πνευματικός χαρακτήρας κ.ά.) αλλά και τη λαϊκή παράδοση. Είναι ο πρώτος που επέβαλε τη Βυζαντινή έκφραση στην κοσμική ζωγραφική.

Στο έργο του αποτυπώνεται ο χαρακτήρας του και η δική του στάση ζωής. Το έργο αυτό περνά από διάφορες φάσεις και εξελίσσεται ανάλογα με την ηλικία του ζωγράφου και την καλλιτεχνική του ωρίμανση. Οι φάσεις αυτές είναι: **Περίοδος της μονοχρωμίας, περίοδος Βυζαντινής χρωματουργίας και περίοδος δημιουργίας μνημειακών έργων** στο σπίτι του, στο Δημαρχείο Αθηνών και στο ναό της Ζωοδόχου Πηγής στην Παιανία Αττικής.

Το πρώτο του έργο "Καθιστή γριά" σε στάση κουρασμένης γιαγιάς το έκανε σε ηλικία 15 χρονών γύρω στα 1910.

Καθιστή γριά, 1910

Η "Αγία Παρασκευή", το πατρογονικό μοναστήρι, που γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Αϊβαλί.

Αγία Παρασκευή, 1912

Στην ίδια περίοδο ανήκουν και κάποια σκίτσα από το άμεσο περιβάλλον του.

Σημαντικότερο έργο της εποχής είναι η αυτοπροσωπογραφία του. Εδώ η τεχνική είναι πιο ελεύθερη. Αποκαλύπτει περισσότερο τη φλογερή ιδιοσυγκρασία του νεαρού καλλιτέχνη παρά τα χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του.

Το 1926 είναι σημαντικός σταθμός για το έργο του Φ. Κόντογλου. Το χρώμα θα γίνει το κύριο εκφραστικό μέσο του εκτός από τις εικονογραφήσεις των βιβλίων του. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι τώρα θα πρωτοδοκιμάσει να ζωγραφίσει κοσμικά θέματα, επηρεασμένος από τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή παράδοση καθώς και από τη λαϊκή τέχνη.

Η προσωπογραφία τον ενδιαφέρει ιδιαίτερα την εποχή αυτή.

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δια χειρός Φώτη Κόντογλου

Χαρακτηριστικό του έργου είναι και η προσωπογραφία του «Διονυσίου Τριγγέτα».

*Ο Διονύσιος Τριγγέτας, 1926. Λάδι, 70,5x44,5 εκ.
Συλλογή Τριγγέτα*

Η αγάπη και ο θαυμασμός του Κόντογλου για το Μακεδονικό αγώνα θα δώσει την αφορμή να εκφράσει με την πιο προσωπική ζωγραφική του γλώσσα, σε πίνακα μεγάλων διαστάσεων το «μακεδονομάχο» του. Το έργο αυτό δίνει κατασταλαγμένες τις μέχρι τότε αναζητήσεις του.

Μακεδονομάχος, 1926

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό έργο ζωγραφισμένο το 1929 «το μέρος της Χαλκίδας το λεγόμενο βούρκος», θυμίζει τοπία και πόλεις, όπως παρουσιάζονται στις λαϊκές μεταβυζαντινές παραστάσεις της Δευτέρας παρουσίας ή σε θαύματα.

Το μέρος της Χαλκίδας το λεγόμενο Βούρκος, 1929

Άλλη κατεύθυνση προς τη λαϊκή τέχνη ακολουθεί ο Κόντογλου στο πορτραίτο της Μαρίας Κόντογλου 1928.

Μαρία Κόντογλου, 1928

Έργα ζωγραφικής που ξεχωρίζουν: το σπίτι του Φώτη Κόντογλου (1932), το Δημαρχείο Αθηνών (1937-39) και η αγιογράφηση του ναού της Ζωοδόχου Πηγής στην Παιανία Αττικής.

α. Οι τοιχογραφίες του σπιτιού του (1932)

Το 1932 ο Φώτης Κόντογλου ζωγραφίζει δύο τοίχους ενός δωματίου του σπιτιού του, που βρίσκεται στη συνοικία Κυπριάδου (οδός Βιζυηνού 16) με θέματα κοσμικά και με την τεχνική του «φρέσκο» σε νωπό σοβά. Στην Κατοχή το σπίτι πουλήθηκε και ο νέος ιδιοκτήτης έβαψε τις τοιχογραφίες με λαδομπογιά. Σήμερα αφού καθαρίστηκαν και αποτοιχίστηκαν βρίσκονται στην Εθνική Πινακοθήκη.

Η διάταξη των τοιχογραφιών του σπιτιού του είναι ίδια με των μεταβυζαντινών εκκλησιών. Δηλαδή ξεκινώντας από την οροφή μέχρι το δάπεδο είναι χωρισμένες με κόκκινες γραμμές σε τέσσερις άνισες οριζόντιες ζώνες.

Στην πάνω-πάνω ζώνη ζωγραφίζει στηθάρια ποιητών και ζωγράφων. Στη χαμηλότερη ζώνη από την πόρτα ζωγραφίζει την οικογένειά του (τον ίδιο, τη γυναίκα του και ανάμεσά τους την κόρη του) και φανταστικές συνθέσεις "ο βασιλιάς της Κεϋλάνης κονέκ-κονέκ", "Οι Ολλαντέζοι στο κάστρο", "Οι πέντε φυλές", "Ο κατακλυσμός και οι αρχαίοι Έλληνες που προσκυνούν τα είδωλα".

Στην πιο κάτω ζώνη που φτάνει μέχρι το πρέκι της πόρτας παρουσιάζονται μορφές όρθιες ανάλογες με τις παραστάσεις ολόσωμων αγίων στις εκκλησίες "ο φακίρης της Ινδίας", σαν ασκητής άγιος, "Ο Σαμαρινιώτης", "Ο ληστής του Ολύμπου", "Ο Αϊβαλιώτης".

Στην τέταρτη και χαμηλότερη ζώνη εικονίζεται ύφασμα, που κρέμεται από κρίκους, η γνωστή ποδέα των εκκλησιαστικών τοιχογραφιών.

Οι τοιχογραφίες του σπιτιού του Κόντογλου, 1932. Γενική άποψη, σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη

β. Οι τοιχογραφίες στο Δημαρχείο Αθηνών

Πίνακας Φώτη Κόντογλου. Ο Μέγας Αλέξανδρος. Τοιχογραφία του Δημαρχείου Αθηνών. Αθήνα

Στο Δημαρχείο ζωγράφησε τέσσερις συνθέσεις στις δύο αίθουσες του ισογείου, ζωφόρους, μέσα στη λευκή ορθομαρμάρωση, με θέματα κυρίως από την ιστορία της Αθήνας και ιστόρησε τους τέσσερις τοίχους του Γραφείου του Προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου. Τους τοίχους αυτούς χώρισε σε ζώνες, που στην ανώτερη ζωγράφησε ολόσωμους, μετωπικούς τους κυριότερους ήρωες του Ελληνισμού από τους μυθικούς χρόνους μέχρι την Επανάσταση του 1821. Ανάμεσα σ' αυτές περιλαμβάνονται και μορφές αρχαίων ηρώων και ημιθέων αλλά και αγίων σαν τον Ιωάννη Χρυσόστομο ή ποιητών σαν το Σολωμό. Στη χαμηλότερη ζώνη έχουν ιστορηθεί σκηνές, μάχες από διάφορες περιόδους της Ελληνικής Ιστορίας. Απεικόνισε αρχαίους ήρωες και σύγχρονους με μορφές, που θυμίζουν Αγίους της Ορθόδοξης εκκλησίας ακολουθώντας τη Βυζαντινή τεχνοτροπία.

Οι τοιχογραφίες στο Δημαρχείο Αθηνών είναι το σημαντικότερο, μεγαλύτερο σε διαστάσεις και το μοναδικό σωζόμενο στη θέση του έργο κοσμικής ζωγραφικής του Κόντογλου. Αποτελείται από (4) τέσσερις ζωγραφισμένους μουσαμάδες εντοιχισμένους μέσα στην ορθομαρμάρωση του ισογείου και από τις τοιχογραφίες του άλλοτε αναγνωστηρίου, σήμερα γραφείο του Αντιδημάρχου στον α' όροφο.

Οι συνθέσεις του ισογείου

Η πάνω σύνθεση έχει θέμα από τη μυθολογία της Αθήνας. Ο Ερεχθέας και ο Εύμολπος μονομαχούν. Πίσω τους βρίσκεται ο Κέκροπας, ο αρχαιότερος βασιλιάς των Αθηνών, και δεξιά στέκουν οι κόρες του Ερεχθέα. Η σύνθεση αριστερά κλείνει με τον Υμηττό προσωποποιημένο με τη μορφή ξαπλωμένου έφηβου. Δεξιά κλείνει με την προσωποποίηση της Πεντέλης.

Μυθολογικές συνθέσεις, 1939. Τοιχογραφία. Δημαρχείο Αθηνών

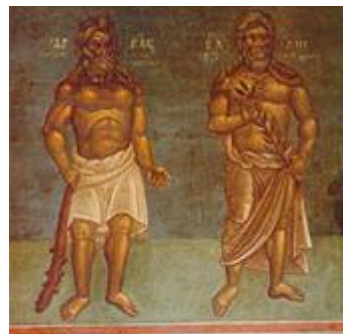
Η κάτω σύνθεση έχει στο κέντρο πρόσοψη μικρού ναού και μπροστά του στέκει προσωποποιημένη η Αθήνα. Από δεξιά έρχονται γυναίκες προσωποποιήσεις πόλεων: η Λέβεδος, η Φώκαια, η Σάμος, η Χίος, οι Κλαζομεναί, η Σμύρνη. Από αριστερά παρουσιάζονται η Έφεσος, η Μίλητος, οι Ερυθραί, η Κολοφών, η Τέως και η Πριήνη. Οι μορφές είναι δουλεμένες με καθαρά Βυζαντινή τεχνοτροπία, με λίγα και όχι έντονα χρώματα. Η «ολιγοχρωμία είναι και σεμνοχρωμία» πίστευε ο ίδιος ο Κόντογλου.

Η Ιωνική Δωδεκάπολη, 1937. Τοιχογραφία. Δημαρχείο Αθηνών

Οι τοιχογραφίες στην αίθουσα του Αναγνωστηρίου παρουσιάζονται σε 2 ζώνες, άνω ζώνη και κάτω ζώνη. Ο τρόπος αυτός παρουσίασης και η τεχνοτροπία έχουν τις ρίζες τους στη Βυζαντινή παράδοση και ακολουθείται η διάταξη της εικονογράφησης των εκκλησιών. Δηλαδή οι ολόσωμες μορφές των Αγίων συνήθως βρίσκονται στη χαμηλότερη ζώνη και οι συνθέσεις στην ανώτερη. Η τεχνοτροπία είναι ενιαία με καθαρά βυζαντινά χαρακτηριστικά.

"Ο Ιαπετός και ο Γραικός, ο Αρκάς και ο Έλλην" και οι τέσσερις είναι γενάρχες των Ελλήνων.

Ιαπετός και Γραικός, Αρκάς και Έλλην. Τοιχογραφία. Δημαρχείο Αθηνών

Οι τοιχογραφίες του Δημαρχείου ίσως είναι το πιο προσωπικό του και το πιο ολοκληρωμένο έργο της ζωγραφικής του και η σημαντικότερη προσφορά στην Ιστορία της Νεοελληνικής Ζωγραφικής.

γ. Η αγιογράφηση του ναού Ζωοδόχου Πηγής

Ο Κόντογλου όμως υπήρξε πρώτα απ' όλα αγιογράφος. Ζωγράφος της λειτουργικής τέχνης της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ζωγράφος που είχε συνείδηση του θεολογικού χαρακτήρα της Ζωγραφικής μέσα στο σχέδιο σωτηρίας του ανθρώπου.

Ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής βρίσκεται στην πλατεία της Παιανίας. Κτίστηκε από λαϊκούς τεχνίτες (1902-1905) και αγιογραφήθηκε εξ ολοκλήρου από το Φ. Κόντογλου και τους μαθητές του Ιωάννη Τερζή και Βασίλειο Μπρούσαλη πριν και μετά την κατοχή (1939-1956). Τα έξοδα της ανέγερσης και αγιογράφησης καλύφθηκαν από τους κατοίκους της Παιανίας.

Η αγιογράφηση, που απλώνεται σ' ολόκληρο το εσωτερικό του ναού άρχισε ένα χρόνο πριν τον πόλεμο και συνεχίστηκε μετά την απελευθέρωση. Σχετικά με την εικονογράφηση υπάρχουν επιγραφές πληροφοριακές του ίδιου του Κόντογλου και των βοηθών του. Η επικρατέστερη από αυτές γράφει: Δια χειρός Φωτίου Κόντογλου εκ Κυδωνιών Μ. Ασίας. Υπογράφει τις περισσότερες ο ίδιος (χειρ Φωτίου Κόντογλου).

Στην αγιογράφηση του ναού ακολουθεί τη γνωστή Βυζαντινή και μεταβυζαντινή παράδοση σχετικά με τη διάταξη των εικόνων. Τα χρώματα που χρησιμοποιεί είναι λίγα και έντονα. Υπάρχει ενότητα χρωμάτων καθώς δένουν αρμονικά μεταξύ τους.

Μερικές αγιογραφίες ενδεικτικές της αγιογράφησης του Φ. Κόντογλου στο ναό της Ζωοδόχου Πηγής είναι:

*Στο θόλο πάνω από το ιερό δεσπόζει η σύνθεση «**Η Πλατυτέρα Επί Θρόνου**» Την πλαισιώνουν δύο άγγελοι με τα χέρια τους καλυμμένα σε ένδειξη σεβασμού.*

Η Πλατυτέρα, 1939

*«**Ο Άγιος Χριστόφορος**» διακοσμεί έναν πεσσό. Παρουσιάζεται ως ένας γεροδεμένος άντρας, που διαβαίνει το ποτάμι κρατώντας το Χριστό.*

*«**Η Γέννηση**» Στο κέντρο εικονίζεται η Παναγία με το βρέφος και γύρω οι δευτερεύουσες σκηνές, οι άγγελοι, ο Ιωσήφ και ένας γερο-βοσκός, πρόβατα και κατσίκια.*

Η Γέννηση, 1946

Η «Βαϊοφόρος» Η θριαμβευτική είσοδος του Χριστού στα Ιεροσόλυμα.

Η Βαϊοφόρος, 1946

«Η βάπτιση» Κοριαρχούν τα ψηλά πρισματικά βουνά. Στη μέση του ποταμού βρίσκεται ο Χριστός. Ο Πρόδρομος αγγίζει το κεφάλι του και στην άλλη όχθη τρεις άγγελοι σκύβουν να σκουπίσουν το σώμα του Κυρίου.

Η Βάπτιση, 1946

«Η έγερση του Λαζάρου» σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο ο Λάζαρος, ο Χριστός, οι Εβραίοι που ανοίγουν τον τάφο και οι αδελφές του. Στο δεύτερο επίπεδο οι Εβραίοι που κοιτάζουν ταραγμένοι.

«Το θαύμα της ίασης του τυφλού»

«Η Αγία Αικατερίνη» δουλεμένη με διαφορετική τεχνοτροπία.

Η όλη αγιογράφηση της εκκλησίας της Ζωοδόχου Πηγής στην Παιανία είναι δείγμα της προσπάθειας του Φ. Κόντογλου για την αναβίωση της Βυζαντινής ζωγραφικής στις εκκλησίες.

Αγιογράφησε και άλλους ιερούς ναούς: Το 1943 αρχίζει την ιστορία του ναού της Καπνικαρέας. Το 1950 ζωγραφίζει τον Άγιο Γεώργιο, παρεκκλήσιο του Αγίου Κωνσταντίνου στην Ομόνοια, τον Άγιο Ανδρέα στα Κάτω Πατήσια, την Αγία Βαρβάρα στο Αιγάλεω. Το 1954 εικονογράφησε τον Άγιο Χαράλαμπο Πολυγώνου (Πεδίο του Άρεως), το 1958 τον Άγιο Νικόλαο στα Κάτω Πατήσια και τον Άγιο Γεώργιο στην Κυψέλη. Έκανε επίσης την τοιχογραφία στη Μητρόπολη της Ρόδου.

Την πείρα την οποία είχε αποκτήσει ζωγραφίζοντας με τις τεχνικές και την τεχνοτροπία της βυζαντινής παράδοσης, από τη διδασκαλία αλλά και τη μελέτη παλαιών κειμένων, τη συγκέντρωσε στο δίτομο βιβλίο του *«Εκφρασις, ήγουν ιστορήσις της παντίμου ορθοδόξου αγιογραφίας»*, που τιμήθηκε με Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών (1960).

δ. Εικόνες

Ο Φ. Κόντογλου ζωγράφισε και φορητές εικόνες . Είναι όμως πολύ επικίνδυνο να εκφράσει κανείς συμπεράσματα γι' αυτόν τον τομέα της τέχνης του, μιας και οι εικόνες του είναι διάσπαρτες σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και έτσι δεν είναι εύκολο να έχει κανείς πλήρη εποπτεία και κατά συνέπεια σωστή κρίση.

Οι εικόνες όμως που έχουμε συναντήσει, φαίνεται να ακολουθούν τα διδάγματα της Κρητικής Σχολής, σε γενικές γραμμές, με έντονο όμως το προσωπικό στοιχείο.

Σχέδιο σίγουρο και καθαρό, φόρμες κατά κανόνα κλειστές. Σκούρος καστανόχρωμος προπλασμός για τα πρόσωπα και τα χέρια. Και στα ενδύματα προτιμά, τουλάχιστο στα παλαιότερα έργα του, τους ήσυχους τόνους, που δένουν με το πρόσωπο και τα γυμνά μέρη.

Ο Φώτης Κόντογλου έχει πολλαπλά τιμήσει τη γυναικεία μορφή και τους συμβολισμούς της . Ωστόσο, με περισσή τέχνη, αποτύπωσε τη μορφή της Παναγίας.

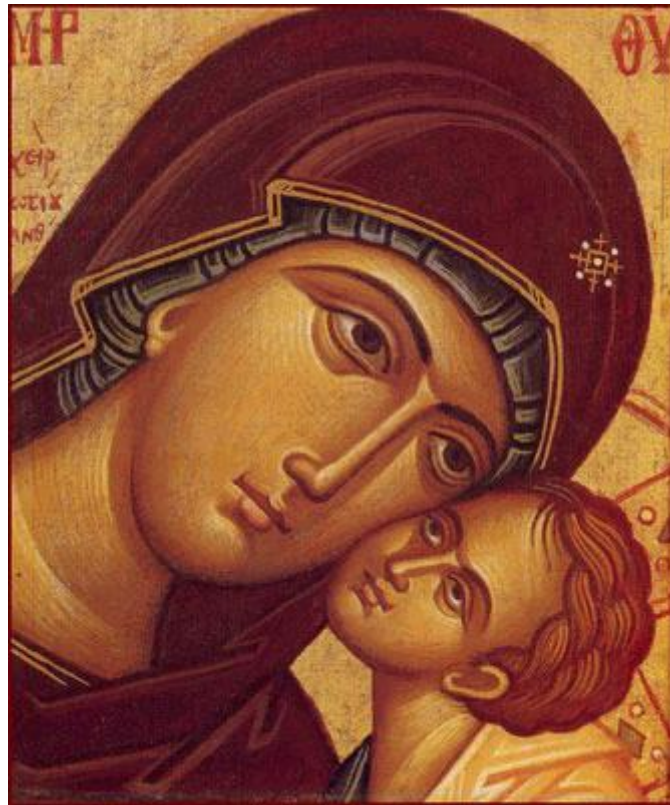
Παναγία η Οδηγήτρια, 1954, Αυγοτέμπερα, 79x56,5 εκ. Συλλογή Π. Κόνιαρη

*Η Πλατυτέρα,
Αυγοτέμπερα, 1936*

Μια υπέροχη φορητή εικόνα , η Παναγία η Γλυκοφιλούσα, φανερώνει τη βαθιά του πίστη και μαλακώνει την ψυχή, καθώς η Παναγία η οποία ακουμπά το μάγουλό της στο Χριστό μαγνητίζει το θεατή με το στοργικό, πρᾶο βλέμμα της.

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΓΛΥΚΟΦΙΛΟΥΣΑ, 1959

Οι Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και Δαμιανός, 1953, Αυγοτέμπερα, 34 x 50 εκ. Συλλογή Σκαρλατίδη

Ο Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλήτης, 1948.

*Αυγοτέμπερα, 75 x 50 εκ.
Ιερός ναός Αγίου Ανδρέα Κάτω Πατησίων*

Ο Φώτης Κόντογλου σαν δάσκαλος

Σημαντική υπήρξε η συμβολή του Κόντογλου σαν δάσκαλου, περισσότερο ίσως με την έννοια του καθοδηγητή και εμπνευστή παρά του ακαδημαϊκού καθηγητή.

Στο κήρυγμα και στο εργαστήρι του φοιτούν μερικοί νέοι ζωγράφοι, σαν το Γιάννη Τσαρούχη και το Νίκο Εγγονόπουλο, που αργότερα θα ακολουθήσουν διάφορους δρόμους και από το δάσκαλο και ανάμεσά τους, αλλά τα βασικά διδάγματα του θα επηρεάσουν σύμφωνα με την προσωπικότητα του καθενός το έργο τους.

Σε μια εποχή που η βυζαντινή αγιογραφία δε διδάσκεται επίσημα καθόλου στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, οι ζηλωτές νέοι τεχνίτες φοιτούν στο εργαστήρι του Κόντογλου. Οι μαθητές του ακολουθούν διαφορετικό δρόμο ο καθένας. Άλλοι στρέφονται προς τη λαϊκή έκφραση, με την οποία ενώνουν τη Βυζαντινή Παράδοση, άλλος προς τη Μακεδονική Σχολή, ανάλογα ο καθένας με την προσωπικότητά του. Έτσι, ενώ δε δημιούργησε με την στενή έννοια σχολή, έφτιαξε αυτή την ομάδα που ιστορεί τους τοίχους των εκκλησιών με τη Βυζαντινή τεχνοτροπία, επηρέασε μια ολόκληρη γενιά ζωγράφων, μια γενιά που προσδίδει στη Νεοελληνική Τέχνη την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της, η λεγόμενη γενιά του '30.

«Αν παλιότερα είχαμε το Σολωμό, τον Παπαδιαμάντη και τον Καβάφη, στο μεσοπόλεμο οι πραγματικά Μεγάλοι ήταν, το ξαναλέω, αυτοί μόνον οι τρεις: Καρυωτάκης, Παρθένης, Κόντογλου»

Εγγονόπουλος

«Είμαι ευτυχής και περήφανος που υπήρξα μαθητής του Κόντογλου»

Τσαρούχης

Ο ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ και το ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΟ

«Οι άνθρωποι καταντήσανε σαν άδεια κανάτια, και προσπαθούν να γεμίσουν τον εαυτό τους, ρίχνοντας μέσα ένα σωρό σκουπίδια, εκθέσεις με τερατουργήματα, μπάλες, ομιλίες και αερολογίες, καλλιστεία, που μετριέται η ομορφιά με τη μεζούρα, ηλίθιους καρνάβαλους, συλλόγους λογής-λογής με γεύματα και με σοβαρές συζητήσεις για τον ίσκιο του γαϊδάρου, συνδέσμους αφιερωμένους στους αποθεωμένους άνδρες της Ευρώπης κι ένα σωρό άλλα τέτοια.

Αυτή, με μια ματιά, είναι η εικόνα της ανθρωπότητας σήμερα, που να μην αβασκαθεί! Πού να βρει κανένας καταφύγιο;... Δόξα στο Θεό που υπάρχει ακόμα κάποιο καταφύγιο για μας που δεν είμαστε σε θέση να νοιώσουμε «το μεγαλείο της εποχής μας».

Δόξα στο Θεό που υπάρχουν ακόμα κάποιοι τόποι που δεν τους εξήρανε αυτή η φυλλοξήρα που λέγεται σύγχρονος πολιτισμός.»

«Καλό είναι να υπάρχουν αλλά να ζεις είναι άλλο πράγμα».

Ως πεζογράφος ήταν ένας από τους μεγαλύτερους που παρουσιάστηκαν στα νεοελληνικά γράμματα. Η πεζογραφία του είναι φανερά αυτοβιογραφική, σχεδόν ένα είδος απομνημονευμάτων. Σ' όλο σχεδόν το έργο του η βασανισμένη, όπως την ονομάζει, ελληνική και χριστιανική Ανατολή αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο του.

Τόσο το συγγραφικό του όσο και το εικαστικό του ταλέντο άνθισε πολύ νωρίς. Ένα χρόνο πριν τελειώσει το γυμνάσιο, τύπωνε σε πολύγραφο το περιοδικό «**Μέλισσα**», που περιείχε κείμενα δικά του και των συμμαθητών του και το εικονογραφούσε ο ίδιος.

Τα παλιά βιβλία με τις κουρσάρικες ιστορίες και οι ταξιδιωτικές περιπέτειες των θαλασσοπόρων και εξερευνητών, όπως τις αντλεί από ιστορικά κείμενα και ημερολόγια πλοίων, συνιστούν ένα μέρος των ερεθισμάτων του, μια από τις πηγές της έμπνευσής του. Την άλλη αναζήτησε σε θεολογικά και εκκλησιαστικά κείμενα.

Η συμβολή της βιωμένης εμπειρίας στη συγκρότηση του λογοτεχνικού του κόσμου περιορίζεται σε ένα μικρό αριθμό αφελών και νηπίων ανθρώπων που ζουν στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής: ξωχάρηδες, ψαράδες και τσοπάνηδες, ασκητές, ληστές και κουρσάροι αποτελούν το μικρόκοσμο του. Ο κόσμος του Κόντογλου δεν είναι φανταστικός, είναι πραγματικός και οι ήρωές του επίσης είναι πραγματικοί.

Πρόκειται για μια λογοτεχνία, όπου είναι έκδηλη η αναζήτηση αυθεντικής ζωής στο περιθώριο της κοινωνίας, μακριά από τη μεγάλη πολιτεία, κοντά στη φύση και τη μοναξιά. Εκεί ο άνθρωπος επικοινωνεί με τον εαυτό του και το Θεό, ξαναβρίσκει τη χαμένη του αθωότητα, παρηγοριέται. Μέσα από το έργο του Κόντογλου ζωντανεύουν οι πόθοι και οι άνθρωποι της χαμένης πατρίδας του. Παρουσιάζεται μπροστά μας εκείνη η γη, όπου η πλάση και ο άνθρωπος είναι, όπως τα έκανε ο θεός, απλά και ευλογημένα.

Η κοινωνία των βοσκών περιέχει ό,τι γοητεύει τον Κόντογλου, το αρχαίο, το αρχαϊκό, το πρωτόγονο απλό. Είναι οι βοσκοί οι πιο παλιοί άνθρωποι, απ' όσους αυτός μπόρεσε να δει στη ζωή του.

Ο κόσμος των θαλασσινών, των ναυτικών, οι ληστές της θάλασσας, οι κουρσάροι, οι εξερευνητές είναι αυτοί στους οποίους ο Κόντογλου αφιέρωσε ένα πολύ μεγάλο μέρος του έργου του.

Λατρεύει επίσης τα ιστιοφόρα, τα καράβια των κουρσάρων αλλά και όλων των παλαιών θαλασσινών. Πολύ όμορφο είναι το κείμενό του με τον τίτλο «**Ύμνος των καραβιών**». Ένας ήρωας που συγκίνησε πολύ τον Κόντογλου είναι ο Ροβινσώνας Κρούσος. Έζησε σ' ένα περιβάλλον, που ταυτίστηκε με το νησί που έζησε ο συγγραφέας.

Η γλώσσα του είναι μια λαϊκίζουσα ιδιόλεκτος με πολλά ιδιωματικά της αιολικής του πατρίδας στο τυπικό και στο λεξιλόγιο: *«όμορφα, ασυνήθιστα μιλούσανε, σα ζωγραφιές ήτανε τα λόγια τους, μα ήτανε και κάτι γέροι ανάμεσά τους που η ομιλία τους έβγαινε από το στόμα τους και από το μέλι γλυκύτερη, όπως λέγει ο γερο-Όμηρος. Αυτοί σταθήκανε οι δάσκαλοί μου»*. Επηρεασμένος από το πνεύμα του δημοτικισμού των αρχών του αιώνα αποφεύγει τις λόγιες εκφράσεις και στο τυπικό μερικές φορές είναι εμφανείς κάποιοι ψυχαρισμοί του τύπου: *φχαρίστηση, φτυχισμένος, βγενικός, πανάσταση, ντυμασία, 'πουργός (=βοηθός), μπροβαίλω (=προβάλλω), ούγαινα (=ύαινα), κτλ.* Η λαϊκή γλώσσα δεν ήταν για τον Κόντογλου μόνο αισθητική προτίμηση αλλά και συνειδητή επιλογή, είναι η κατάλληλη γλωσσική μορφή κατήχησης για να επικοινωνήσει με το μεγάλο πλήθος.

Το ύφος του είναι εντελώς ιδιότυπο, απλοϊκό και αφελές, ένα ύφος ανατολίτη παραμυθά.

Εργογραφία

- 1922 **PEDRO CASAS**
- 1923 **ΒΑΣΑΝΤΑ**
- 1923 **Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΑΘΩ**
- 1928 **ΤΑΞΕΙΔΙΑ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ**
- 1932 **ICONES ET FRESQUES D'ART BYZANTIN**
- 1933 **ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ (ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ Α. ΞΥΓΓΟΠΟΥΛΟΥ). ΚΑΙ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ.**
- 1934 **Ο ΑΣΤΡΟΛΑΒΟΣ (ΜΕ ΖΟΥΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΑΡΟΥΧΗ)**
- 1936 **ΛΕΥΚΩΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ (ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ)**
- 1942 **ΦΗΜΙΣΜΕΝΟΙ ΑΝΤΡΕΣ ΚΑΙ ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΙ**
- 1943 **Ο ΘΕΟΣ ΚΟΝΑΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΟΥ ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟ ΚΑΤΑΒΥΘΙΣΗ. ΤΑ ΔΑΙΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΦΡΥΓΙΑΣ. ΕΞ ΑΝΑΤΟΛΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΑ ΟΡΓΙΣΜΕΝΑ**
- 1944 **Ο ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ ΠΕΔΡΟ ΚΑΖΑΣ**

- 1944 **ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΚΑΡΑΒΙΟΥ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΕ ΑΠΑΝΟΥ ΣΕ ΜΙΑ ΞΕΡΑ**
- 1944 **Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ**
- 1944 **Η ΑΦΡΙΚΗ ΚΙ ΟΙ ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ**
- 1944 **ΕΛΛΗΝΕΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΙ ΣΤΙΣ ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ**
- 1944 **ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ**
- 1945 **ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ**
- 1947 **ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΤΟΥ ΑΝΑΧΩΡΗΤΟΥ ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ**
- 1947 **ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ ΠΑΣΚΑΛ ΤΟΥ ΔΙΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΑΛΟΥ**
- 1949 **ΑΝΘΟΣ, ΗΓΟΥΝ ΛΟΓΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΗΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ**
- 1951 **ΠΗΓΗ ΖΩΗΣ, ΗΓΟΥΝ ΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΘΕΟΦΟΡΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΕΞΗΓΗΜΕΝΟΙ**
- 1952 **ΛΕΩΝΙΔΑ ΟΥΣΠΕΝΣΚΗ: Η ΕΙΚΟΝΑ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ**
- 1952 **ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΑΓΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΜΕΝΟΝ ΤΟ ΚΑΤΑ ΔΥΝΑΜΙΝ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΑΠΛΟΥΣΤΕΡΟΥΣ**
- 1953 **ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ**
- 1953 **ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ**
- 1955 **ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΘΕΡΑΠΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ**
- 1956 **Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΕΧΝΗ Ή Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ**
- 1957 **Η ΑΓΙΑΣΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ**
- 1958 ***ΟΡΗ ΑΓΙΑ**
- 1960 **ΒΙΒΛΟΣ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗ ΕΚΦΡΑΣΙΣ, ΗΓΟΥΝ ΙΣΤΟΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΤΙΜΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΣ, ΤΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ. ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ**
- 1961 **Η ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚ. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΝ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΕΙΡΗΝΟΧΥΤΟΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΗΣ ΕΛΠΙΔΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ**
- 1961 **ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΡΑΦΑΗΛ ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΙ Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΟΠΟΥ ΕΥΡΕΘΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΡΥΑΝ ΤΗΣ ΘΕΡΜΗΣ (ΛΕΣΒΟΥ)**
- 1962 **ΣΗΜΕΙΟΝ ΜΕΓΑ, ΗΓΟΥΝ ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΡΜΗΣ**
- 1962 **ΕΡΓΑ Α΄. ΤΟ ΑΪΒΑΛΙ, Η ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ**
- 1962 **ΕΡΓΑ Β΄. ΑΔΑΜΑΣΤΕΣ ΨΥΧΕΣ**

- 1963 ΕΡΓΑ Γ΄. Η ΠΟΝΕΜΕΝΗ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ
- 1964 ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΑΠΙΣΜΟΣ. ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΝ ΙΔΙΟ ΧΡΟΝΟ ΜΕ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ
- 1965 ΕΡΓΑ Δ΄. ΓΙΑΒΑΣ Ο ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
- 1967 ΕΡΓΑ ΄. ΠΕΔΡΟ ΚΑΖΑΣ, ΒΑΣΑΝΤΑ ΚΙ ΑΛΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ
- 1967 Ο ΑΓ. ΜΑΡΚΟΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ. Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΧΩΡΗΤΗΣ
- 1977 ΕΡΓΑ ΣΤ΄. ΜΥΣΤΙΚΑ ΑΝΘΗ, ΗΓΟΥΝ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΘΑΝΑΤΕΣ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΖΩΗΣ
- 1978 ΘΑΛΑΣΣΕΣ, ΚΑΪΚΙΑ ΚΑΙ ΚΑΡΑΒΟΚΥΡΗΔΕΣ

ΧΩΡΙΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

- Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
- WHAT ORTHODOX ICONOGRAPHY IS?

ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΝ Φ.Κ.

- ΙΣΤΟΡΙΑ ΦΟΒΕΡΗ
- ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΜΙΑ ΙΔΕΑ ΑΠΟ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ
- Η ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ
- Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣΥΝΗΣ
- Η ΡΩΜΕΪΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ Η ΚΑΤΑΦΡΟΝΕΜΕΝΗ
- Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΒΑΝ ΓΚΟΓΚ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

ΠΕΔΡΟ ΚΑΖΑΣ

**Ιστορία απίστευτη βγαλμένη από κάποιο χειρόγραφο, που βρέθηκε
στο Οπόρτο,**

και ζωγραφισμένη από το ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Αφιερώνεται στον ΑΝΤΡΕΑ ΤΡΙΓΓΕΤΑ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ἡ πρώτηκουη ἰφορία
τῶ Σπανιόλου κερσάρε
ὁ ὁποῖος ἤνεξησε τρακόσα
χρόνια ἢ γύρισε ἀπὸ τὸν
ἸΑΔΗ *. Τυπωμένη ἀπὸ
ἕνα παράξενον Πορτογάλικον
χειρόγραφον πρὸ ἑωρεσε γὰ
χρῆμα τῶ Φώτη Κόντογλου
πρὸ Ὀπόρτο *.

« Αυτό με κάνει ακόμα μια φορά να σκεφτώ πως τα μεγαλύτερα θαύματα είναι ανίκανα ν' αλλάξουνε την ανθρώπινη μικρότητα. »

• PEDRO KALAS •
 xis f.k.

Απόσπασμα από τον Πρόλογο

[...] «Ζω, όπως είπα, μοναχός. Κανένας ίσως δε θα βρίσκεται, όταν θα διαβάξει το βιβλίο μου, στην κατάσταση που βρίσκουμε εγώ, τώρα που γράφω· σε πολλά δε θα με καταλάβει, εξαιτίας της διαφορετικής ζωής που ζούμε. Είμαι όξω απ' όλην εκείνη τη βουή, που δίνει στον άνθρωπο της πολιτείας την ιδέα πως ζει και πως συλλογίζεται.

Κατοικώ απάνου σ' ένα ανεμόδαρτο βουνό. Όλη τη μέρα κάτου από τα μάτια μου η θάλασσα διπλώνει και ξεδιπλώνει τα κύματά της, και τη νύχτα ακούω μονάχα τη βουή της. Στην πολιτεία κατεβαίνω σπάνια· ανάμεσα στους ανθρώπους χάνω το θάρρος μου, όπως το σκυλί που φυλάγει τα πρόβατα στο βουνό.

Εδώ, στο νησάκι μου, είμαι βασιλιάς. Περπατώ με μεγάλα βήματα, είμαι στο κέφι, και καταλαβαίνω το Θεό και τους προγόνους μου να μου κρατάν σιωπηλή συντροφιά. Σηκώνουμαι πολύ πρωί και κάνω ένα μικρό περίπατο γύρω στο μεγάλο και παράξενο βράχο, που κρέμεται απάνου απ' το σπιτάκι μου. Έτυχε, με σεισμό, να τον ακούσω να τρίζει απάνου απ' το κεφάλι μου. Το καλοκαίρι, σαν κάνει ζέστη τ' απομεσήμερο, πάω και ξαπλώνουμαι στον ίσκιο του, και το μάτι μου βάζεται να λογαριάζει το ανιστόρητο βάρος που κρέμεται στον αγέρα. Με πιάνει ζάλη και μου φαίνεται πως ξεφεύγει το κούτελο μου.»

(Φώτη Κόντογλου, Πέδρο Καζάς ο κουρσάρος, Πρόλογος)

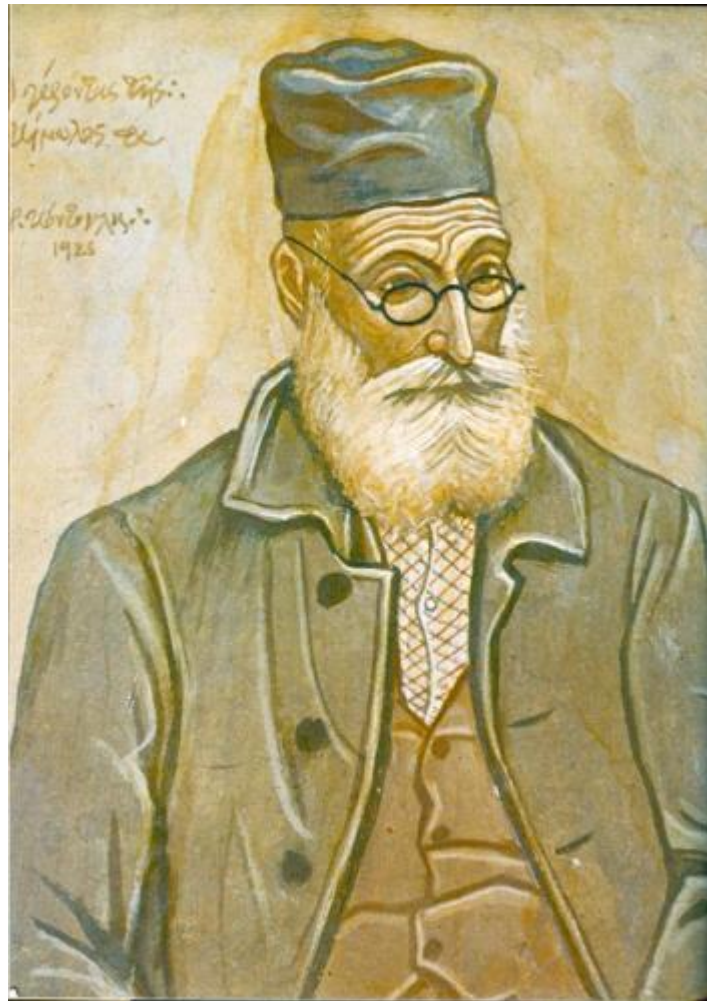
LEOCADIO KALVO
στίχ. Φ. Κόντογλου

Αποσπάσματα από άλλα έργα του

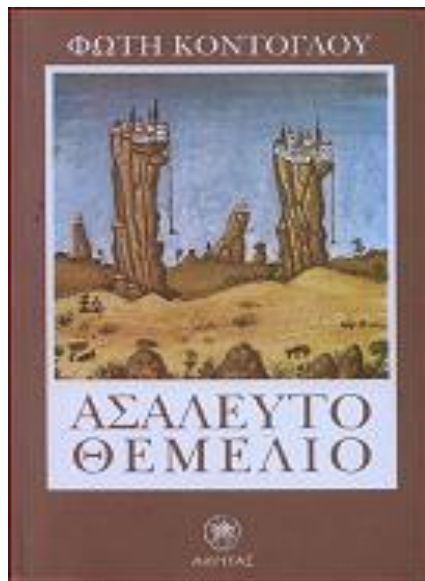
[...]«Σε βεβαιώνω πως αισθάνομαι στενοχώρια και θλίψη όποτε δημοσιευθεί τίποτα για μένα. Ανέκαθεν απέφευγα τα δοξάρια. Πολύ φτηνό πράγμα. Αφού είπα πολλές φορές να μην γράψω πια να με ξεχάσουν!» Ναι, ξεχασμένος αλλά και χαρούμενος, γιατί όπως λες «η χαρά η αληθινή είναι μία θέρμη της διάνοιας και ελπίδα της καρδιάς που τις αξιώνονται όσοι θέλουνε να μην τους ξέρουνε οι άνθρωποι, για να τους ξέρει ο Θεός»....

Φ. Κόντογλου , «Το Αϊβαλί η πατρίδα μου»

«...Τι να σημειώσω στο χαρτί χωρίς να καταρακυλήσει κ' ένα ζεματιστό δάκρυ, να λιώσει τα ψηφιά; Τ' όνομά σου; Ή κατά πού έπεφτε η αγιασμένη μεριά, πού βρισκόσουν μια φορά, απάνου στην απέραντη επιφάνεια της γης; Σα βάζω με το νου τις χρυσές μέρες σου που χαθήκανε, πιάνεται η καρδιά μου. Ήτανε όνειρο μαθές; Ήτανε πλάνεμα μαγικό; Τι είναι λοιπόν αυτός ο κόσμος; Ρωτώ ύστερ' από τόσους και τόσους που το ρωτήξανε. Αγαπημένη γωνιά! Αγιασμένο βουνό! Δεν ήσουνα εσύ πατέρας μου και μητέρα μου και κάθε αγάπη μου; Πώς ξεμάκρυνες από μένα κ' έσβησες που μήτε το μάτι μου πια να σε ξεδιαλύνει;...»

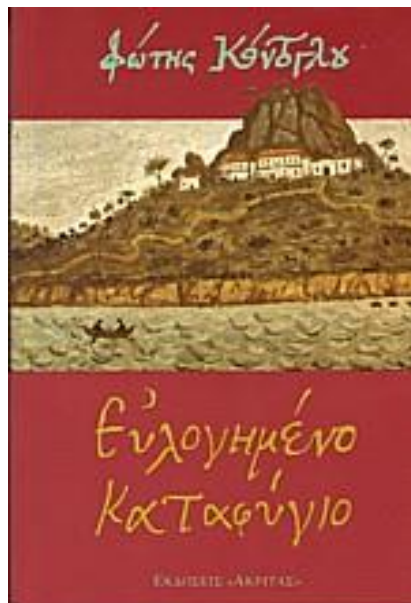

Φ. Κόντογλου , «Το Αϊβαλί η πατρίδα μου».

«Σήμερα νομίζεται καλός σε όλα, όποιος είναι αδιάφορος, όποιος δεν νοιάζεται για τίποτα, όποιος δεν νιώθει καμία ευθύνη. Αλλιώς τον λένε σωβινιστή, τοπικιστή, μισαλλόδοξο, φανατικό. όποιος αγαπά την χώρα μας, τα ήθη και τα έθιμα μας, την παράδοση μας, τη γλώσσα μας, θεωρείται οπισθοδρομικός. Οι αδιάφοροι περνούν για φιλελεύθεροι άνθρωποι, για άνθρωποι που ζούνε με το πνεύμα της εποχής μας, που έχουν για πιστεύω την καλοπέραση, το εύκολο κέρδος, τις ευκολίες, τις αναπαύσεις, κι ας μην απομείνει τίποτα που να θυμίζει σε ποιο μέρος βρισκόμαστε, από

πού κρατάμε, ποιοι ζήσανε πριν από μας στη χώρα μας. Η ξενομανία μας έγινε τώρα σωστή ξενοδοουλεία, σήμερα περνά για αρετή, κι όποιος έχει τούτη την αρρώστια πιο βαριά παρμένη, λογαριάζεται για σπουδαίος άνθρωπος. »

«... Οι άνθρωποι βρίσκονται σε ακατάπαυστη κίνηση, σαν μανιακοί. Άλλοι τρέχουν από 'δω, άλλοι από 'κει. Όλοι βιάζονται.

Δοξάζω το Θεό άμα δω κανέναν να πορεύεται ήσυχα, χωρίς να βιάζεται!... Άλλοι τρέχουνε λαχανιασμένοι να πιάσουνε τη χρυσή ρόδα, που την κυλά μπροστά τους ο διάβολος, που τον λέγανε Ερμή... Άλλοι κάνουνε λογής-λογής συνέδρια και συζητάνε περί ανέμων και υδάτων, άλλοι μαζεύονται και αλληλοθαυμάζονται κι αλληλομισούνται σε σωματεία, σε συλλόγους, σε εταιρίες, άλλοι μαζεύονται σαν τα μυρμήγκια κατά χιλιάδες και

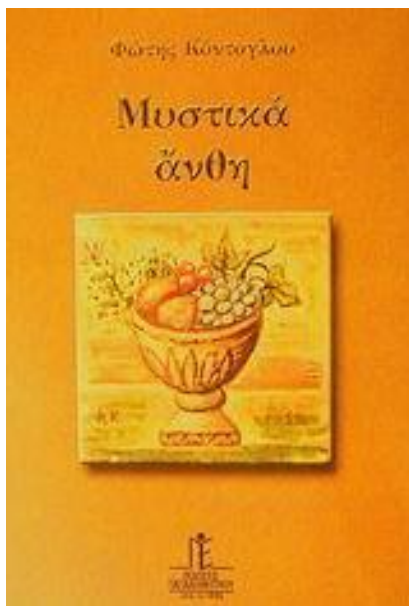
βλέπουνε τα λεγόμενα ματς...

Άλλοι εκθέτουνε τα έργα της τέχνης τους και καμαρώνουνε ώσπου να περάσουν δυο-τρεις μέρες και να τους ξεχάσουνε οι θαυμαστές τους,

άλλοι τυπώνουνε βιβλία, άλλοι βγάζουνε λόγους σαν βραχνιασμένοι βάτραχοι...

Όλοι, τέλος πάντων, καταγίνονται με όλα, όσα μπορούνε σε τούτο τον ντουνιά, για να ξεχάσουνε τον εαυτό τους, για να μην απομένουνε μοναχοί και δούνε τη γύμνια τους, τη μιζέρια τους, το χάος του τους ζώνει...»

(Από το βιβλίο «Ευλογημένο καταφύγιο» του Φώτη Κόντογλου, εκδόσεις Ακρίτας. Πρόκειται για δημοσιευμένα άρθρα στην καθημερινή αθηναϊκή εφημερίδα «Ελευθερία» όπου έγραφε από το 1948.)

«Ο άνθρωπος είναι σε όλα αχόρταγος, θέλει ν' απολάβει πολλά, χωρίς να μπορεί να τα προφτάσει όλα. Και βασανίζεται. Όποιος όμως φτάσει σε μια κατάσταση που να ευχαριστείται με τα λίγα, και να μη θέλει πολλά, έστω κι αν μπορεί να τα αποκτήσει, εκείνος λοιπόν είναι ευτυχισμένος. Δεν το κάνει από οικονομία, είτε γιατί έχει την ιδέα πως τα πολλά τον βλάπτουνε στην ψυχή ή στο σώμα. Αλλά γιατί στα λίγα και στα απλά βρίσκει πιο αγνή ικανοποίηση. Και περισσότερο απ' όλα, επειδή με τα απλά και με τα λίγα δεν χάνει τον εαυτό του, «Τις 'έστι πλούσιος; 'Ο 'εν 'ολίγω 'αναπαυόμενος»

[...] «Ποια γλώσσα μπορεί να πη τι γίνηκε σαν μπήκανε μέσα οι Τούρκοι, βαστώντας στα χέρια τους άλλοι ματωμένα μαχαίρια μια οργυιά μάκρος, άλλοι πελέκια ακονισμένα, άλλοι κοντάρια, π' αστράφτανε οι σουβλερές μύτες τους. Η εκκλησιά πιτσιλίστηκε απ' τα αίματα σε δυό μπόγια ύψος, πώλεγες πως ήτανε χασάπικο. Όσοι απομείνανε ζωντανοί είχανε τρελλαθή. Οι Τούρκοι δένανε τους άντρες με σκοινιά, τις γυναίκες με τις ζώνες τους. Έβλεπες αφεντάδες δεμένους πιστάγκωνα μαζί με τους υπηρέτες, κυράδες με τις δούλες, παπάδες με γρηές, δεσποτάδες, παλληκάρια βουτημένα στο αίμα. Ο ένας μπροστά στον άλλον βιάζανε τις γυναίκες, ανάμεσα σε κουφάρια και σε λαβωμένους που μουγκρίζανε. Άλλοι πάλι από κείνα τ' αγρίμια ξεγυμνώνανε την εκκλησιά. Μέσα σε μια ώρα απομείνανε μονάχα οι τοίχοι. Δεν αφήσανε μηδέ καντήλι, μηδέ δισκοπότηρο, μηδέ βαγγέλιο, μηδέ εικόνα, μηδέ ρούχα, τίποτα! Πως περνά η ακρίδα από 'να καταπράσινο περιβόλι κ' ύστερα, σαν κάνη φτερά, αφήνει χώμα μοναχό, έτσι απόμεινε κ' η Άγια-Σοφιά ξεγυμνωμένη.

Το μαχαίρι κ' η φωτιά βάσταξε τρία μερόνυχτα, όπως είχε ταμένο στους στρατιώτες του ο σουλτάνος. Η απέραντη Κωνσταντινούπολη αντιλαλούσε μέρα νύχτα. Τι αίμα και τι δάκρυα χυθήκανε! Χιλιάδες καρδιές χτυπούσανε, τέτοια συμφορά δε μπορεί να τη συλλογισθή άνθρωπος. Άλλοι σφαζόντανε πριν πάνε στα σπίτια τους, άλλοι καταφέρνανε να φτάξουνε στα δικά τους μα δε βρίσκανε τα παιδιά τους και τις γυναίκες τους. Αντρόγυνα χωρίζοντουσαν, ο ένας Τούρκος έσερνε τον άντρα κι' ο άλλος τη γυναίκα. Τα παιδιά τα ξεκολλούσανε απ' το λαιμό της μάνας, τα κορίτσια τα σέρνανε απ' τα μαλλιά μέσα στο δρόμο. Πεινασμένα σκυλιά πίνανε το αίμα π' άχνιζε μέσα στα χαντάκια. Πειό πολλά ήτανε τα κομμένα κεφάλια, που κειτόντανε στο χώμα, παρά οι πέτρες της γης. Φρόνιμες νοικοκυράδες, που δεν τις είχε δη ο ήλιος, ατιμαζόντανε γυμνές μέσα στις πλατείες. Παπάδες περπατούσανε βιαστικά, φορτωμένοι με βαρειά σεντούκια, που τους τάχανε φορτωμένα οι ζεμπέκηδες και τους δέρνανε σαν γαϊδούρια και τους τραβούσανε με το καπίστρι πούχανε περασμένο στο λαιμό τους. «Και ην ιδείν ορμαθούς εξερχόμενους απείρους ώσπερ αγέλας»....

(Το πάρσιμο της Πόλης, Φ.Κόντογλου)

ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΤΛΟΥ

ΓΙΑ ΤΗ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ

«Η Ρωμιοσύνη βγήκε από το Βυζάντιο, ή για να πούμε καλύτερα, το Βυζάντιο στα τελευταία του χρόνια στάθηκε η ίδια η Ρωμιοσύνη. Ακόμα και τον καιρό του Φωκά φανερώνονται καθαρά τα χαρακτηριστικά της, και στα χρόνια των Παλαιολόγων, που ψυχομαχά το βασίλειο, αντρείώνεται η βασανισμένη Ρωμιοσύνη, η καινούργια Ελλάδα. Μεγάλωσε μέσα στην αγωνία η Χριστιανική Ελλάδα, γιατί ο πόνος είναι η καινούργια σφραγίδα του Χριστού. Η Ρωμιοσύνη είναι η πονεμένη Ελλάδα. Η αρχαία Ελλάδα μπορεί να ‘τανε δοξασμένη κι αντρειωμένη, αλλά η καινούργια, η χριστιανική, είναι πιο βαθιά, επειδή ο πόνος είναι ένα πράγμα πιο βαθύ κι από τη δόξα κι από τη χαρά κι από κάθε τι. Οι λαοί που ζούνε με πόνο και με πίστη τυπώνουνε πιο βαθιά το χαρακτήρα τους στον σκληρό βράχο της ζωής, και σφραγίζονται με μια σφραγίδα που δεν σβήνει από τις συμφορές κι από τις αβάσταχτες καταδρομές, αλλά γίνεται πιο άσβηστη. Με μια τέτοια σφραγίδα είναι σφραγισμένη η Ρωμιοσύνη. Τα έθνη που εξαγοράζουνε κάθε ώρα τη ζωή τους με αίμα και μ’ αγωνία, πλουτίζουνται με πνευματικές χάρες, που δεν τις γνωρίζουνε οι καλοπερασμένοι λαοί. Αυτοί απομένουνε φτωχοί από πνευματικούς θησαυρούς και από ανθρωπιά, γιατί η καλοπέραση κάνει χοντροειδή τον μέσα άνθρωπο».

ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΑΝΘΡΩΠΟ

«Πνευματικόν άνθρωπο, λέγει ο κόσμος τον άνθρωπο που ξέρει γράμματα. Μα αληθινά πνευματικός άνθρωπος είναι αυτός που έχει κάποια ιδιαίτερη ψυχική ευαισθησία και καθαρότητα, που δεν την έχουνε οι άλλοι, και που τον κάνει να υποφέρει κρυφά για όλους και για όλα, σαν να ‘ναι εκείνος ο φταίχτης για τις αδυναμίες τους και τα στραβά που γίνονται στον κόσμο. Και αυτό δεν το κάνει σαν ένα χρέος, αλλά σαν να ‘ναι ανάγκη του, γιατί αλλιώς δεν μπορεί να ζήσει».

ΓΙΑ ΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

"Στο τέλος παραδόθηκε στον τουρισμό και το μεγάλο κάστρο της Ορθοδοξίας, τ' Αγιον Όρος.

Σ' αυτό το περιβόλι της Παναγίας, που, κατά το θέλημά της, δεν το πάτησε θηλυκό ποδάρι, είτε από άνθρωπο είτε από ζωντανό, μπεινοβγαίνουνε τώρα χιλιάδες άνθρωποι από κάθε φυλή, άλλοι με πίπες στο στόμα, άλλοι με κοντά βρακιά, άλλοι μισόγυμνοι, με κουβέντες, με γέλια, αφού πηγαίνουνε για να διασκεδάσουνε, όπως είναι κουρασμένοι από τις δουλειές τους, από τις επιχειρήσεις τους, από τις μηχανές, από τα τραίνα, από τ' αεροπλάνα, από τα παπόρια, από τ' αυτοκίνητα, από τα θέατρα, από τα λουτρά, από τα ξενοδοχεία, κι από όλα τα άλλα που καταγίνονται στην πατρίδα τους.

Αλλά, κι εδώ που έρχονται, κουβαλάνε μαζί τους τη μυρουδιά απ' όλα αυτά, και γι' αυτό δεν είναι σε θέση να νοιώσουνε τίποτα κι είναι ακατάνυκτοι, ολότελα ξένοι στα προαιώνια μυστήρια που κλείνει μέσα του τ' Αγιον Όρος. Γιατί, πώς είναι τρόπος να μεταδοθεί εκείνη η πνευματική ευωδία σε ανθρώπους που δεν έχουνε πνευματική όσφρηση; Πώς να νοιώσουνε όσα βλέπουνε κι ακούνε, αφού αυτά είναι καρποί υπερούσιοι κι αποκαλυπτικοί της ευσέβειας, της προσευχής, της υψηλής θεωρίας; Δεν φταίγουν αυτοί οι άνθρωποι, που κάποιοι απ' αυτούς είναι αγαθοί και ταπεινοί, αλλά βρίσκονται ολότελα μακριά από την κατάσταση που πρέπει να βρίσκεται όποιος γνωρίζει πως εκείνο το μέρος δεν είναι τόπος για αναψυχή, ή για περίπατο, ή για διασκέδαση, ή και ακόμα για μάθηση, αλλά έχει γραμμένη απάνω του τούτη την επιγραφή: «Ως φοβερός ο τόπος ούτος! Ουκ έστιν άλλο, ειμή οίκος Θεού και αύτη η πύλη του ουρανού».

Δεν γνωρίζουνε, οι δυστυχείς, πως αυτά που βλέπουν και που ακούγουν, δεν καταλαβαίνονται με τον νου. Πού να υποθέσουνε πως μήτε εκείνοι οι ίδιοι που τους οδηγούνε δεν είναι σε θέση να νοιώσουνε την αληθινή σημασία τους, παρά πως η γνώση που έχουνε απ' εκείνα τα ιερά πράγματα, είναι γνώση εξωτερική, μηχανική, ξώπευση, γιατί «η προς Θεόν σχέσις γίνεται δια της ψυχικής μνήμης και των δεήσεων της προσευχής και ολοκαυτώσεως.»

Εδώ δεν είναι τόπος που να βρίσκει απάντηση η αμαρτωλή περιέργεια του ανθρώπου, αλλά είναι τόπος που άνθρωποι που αρνηθήκανε τον κόσμο, αγωνίζονται στους πνευματικούς αγώνες, με κακοπάθηση του κορμιού, με εγκατάλειψη στον Κύριο, με νηστεία, με χέρια σηκωμένα κατά τον ουρανό, με στόμα κλεισμένο επί χρόνια, με καρδιά σφαιρισμένη σε κάθε εξωτερική συνάφεια. Κατά λάθος πήρατε αυτόν τον δρόμο.

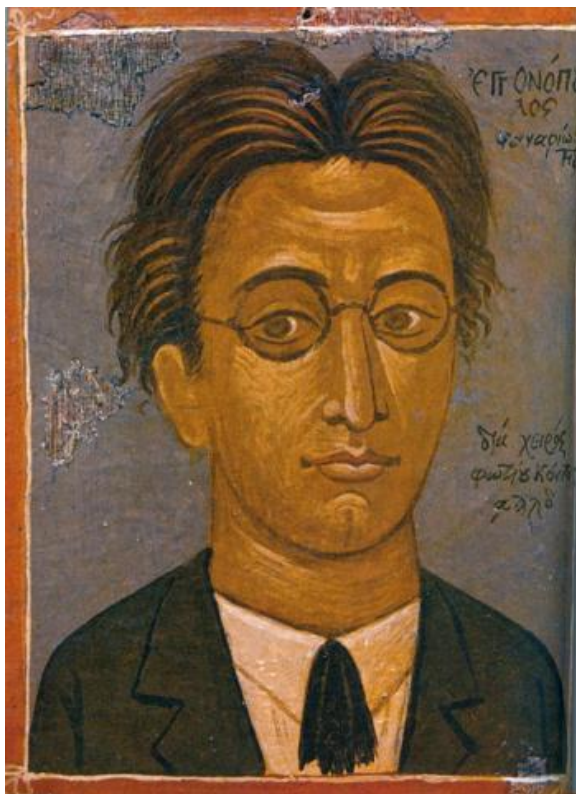
Σεις ζητάτε να ευχαριστήσετε τις αισθήσεις σας και το σώμα σας, ενώ εδώ που σας φέρανε είναι ο τόπος του χαροποίου πένθους κι όσοι ζήσανε

και ζούνε εδώ πέρα, δεν θα σας χαροποιήσουν, γιατί ζούνε με τον πόνο της καρδιάς, και τους ζεσταίνει ο ζήλος για τη σωτηρία της ψυχής τους. Πώς λοιπόν ήρθατε εδώ, σαν να είναι τράπεζα στρωμένη και γάμος, ενώ είναι καθημερινή θύμηση του θανάτου κι αναστεναγμός και κράξιμο λυπητερό προς τον Θεό;"

Μονή Ιβήρων, (1923), σχέδιο

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

«Χρυσά χέρια και πολλά χαρίσματα μου έδωσε ο Κύριος. Δεν τα μεταχειρίστηκα για να αποκτήσω υλικά αγαθά, μήτε χρήματα, μήτε δόξα, μήτε κανενός είδους καλοπέραση. Τα μεταχειρίστηκα προς δόξαν του Κυρίου και της Ορθοδοξίας του. Όχι μόνο τον εαυτό μου παράβλεψα, μα και τους δικούς μου, τη γυναίκα μου, τα παιδιά μου και τα εγγόνια μου τα αδίκησα κατά το πνεύμα του κόσμου. Κανένας άνθρωπος δεν στάθηκε τόσο ανίκανος να βοηθήσει τους συγγενείς του όσο

εγώ. Ήμουν προσηλωμένος στο έργο, που έβλεπα για σκοπό μου, και στο σκληρό αγώνα για την Ορθόδοξη πίστη μας. Για τούτο τυραννιστήκαμε και τυραννιόμαστε στη ζωή μας. Φτωχός εγώ, φτωχά και τα παιδιά μας. Βιοπάλη σκληρή, μα με την ελπίδα του θεού όλα γαληνεύουν, όλα τα θλιβερά τα περνούμε με ευχαριστία».

*Οι φωνές του Εγώ, 1944. Λιθογραφία,
25x17 εκ., για το βιβλίο του Α.
Χρονόπουλου «Τ' άστρο του χειμώνα»*

Ο ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΜΙΛΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Η πρώτη μου γνωριμία με το είδος γραφής του Φώτη Κόντογλου, έγινε στα μαθητικά μου χρόνια. Τότε διάβασα το βιβλίο του «Πέδρο Καζάς» (εκδόσεις Χ. Γανιάρη, 1922) και εντυπωσιάστηκα από την ιδιοτυπία του: Γλώσσα, τρόπος αφήγησης, πειστική περιπέτεια. Κι όπως τα καλά βιβλία που μπορούσαν να φτάσουν ως την επαρχία μου ήταν ελάχιστα, το διάβασα και το ξαναδιάβασα. Έτυχε μάλιστα να το διαβάσω κοντά - κοντά με το «Ντε προφούντις» του Όσκαρ Ουάιλντ, ένα βιβλίο που με είχε συνεπάρει με τον κεντημένο του λόγο, τη λεπταισθησία και την πραγματικά εκ βαθέων ανθρώπινη θλίψη του. Αυτά και άλλα, που παράλληλα διάβασα την ίδια εποχή, δεν είχαν καμία σχέση το ένα με το άλλο. Αποτελούσαν διαφορετικούς κόσμους άσχετους μεταξύ τους. Μπορούσα να διακρίνω έτσι τους κόσμους αυτών των δημιουργών, που ο καθένας τους είχε τη δική του ατμόσφαιρα, το δικό του χρώμα, τη δική του ιδεατή αυτοτέλεια. Το κοινό τους γνώρισμα ήταν το ότι είχαν τη δύναμη να επιβάλλουν την αποδοχή τους και να εντυπώνουν στο μυαλό μου το όνομα του συγγραφέα τους.

Από τότε τοποθέτησα το όνομα του Φώτη Κόντογλου στα ιδιαίτερα μου. Δεν μπορούσα να αποστώ του πειρασμού. Αναζητούσα κάθε νέο βιβλίο ή ανάτυπο, φυλλάδιο, ή επιφυλλίδα που είχε το όνομά του. Ακόμη και το «πεποιημένο» ύφος του στις πολύμορφες αφηγήσεις των τελευταίων χρόνων του δεν ήταν στερημένο από την ιδιότυπη γοητεία του εύστροφου και πληθωρικού Ανατολίτη Κόντογλου. Ο συγκεκριασμός του εξωτικού, του μυστικιστικού, ιστορικού ή απλώς παραδοσιακού στοιχείου στο σχεδόν λαϊκό λόγο, δε σε άφηνε αδιάφορο. Ο Κόντογλου ήταν ένας καθαρόαιμος Ρωμιός και μαγνητίζε με τα κείμενά του τον λίγο ή πολύ Ρωμιό που όλοι μας έχουμε μέσα μας.

Ο συγγραφέας του «Πέδρο Καζάς» αποτελεί μιαν ιδιοτυπία για τα Γράμματά μας, για τη ζωγραφική, ακόμη και τις δοκιμιακές επιδόσεις του («Η τέχνη του Αθω» 1923, «Για να πάρουμε μια ιδέα για τη ζωγραφική» 1929, «Εκφρασις» 1960). Κι αν η ιδιοτυπία είναι αυτό που ξεχωρίζει τις προσωπικότητες μεταξύ τους, η δική του ιδιοτυπία αποτελεί μια μοναδικότητα. Οι δημιουργοί καλύπτουν την ιστορία της ζωής και η απουσία της δικής του ιδιοτυπίας θα άφηνε μια μακριά περίοδο δρώμενων της φυλής μας ανιστόρητη. Το γένος, η πίστη, η ορθοδοξία, η αποκοτιά, η περιπέτεια, το εξαγιασμένο από το αίμα πατρικό χρώμα, πράγματα «φημισμένα» που πάνε να λησμονηθούν, ο Έλληνας. Κυρίως ο Έλληνας, που εξαιτίας της πίστης του και των βασάνων του, απόχτησε μια θειότητα σ' αυτόν τον κόσμο. Ο Έλληνας για τον Κόντογλου, έχει

μια αγιότητα μέσα του κι είτε γίνεται πειρατής, είτε κουρσάρος, είτε και φονιάς ακόμη, ο Θεός όλα του τα συγχωρεί.

Το πνεύμα αυτού του Έλληνα και αυτής της εποχής, αποτελεί τη συνισταμένη της ψυχής και του πνεύματός του. Είναι ο ίδιος καμωμένος από τη δόξα των ηρώων του. Κι αν δεν ήταν συγγραφέας, ζωγράφος, εικονογράφος βιβλίων, δάσκαλος, θα μπορούσε να είναι θαλασσοπόρος και πειρατής και κουρσάρος. Ο κόσμος του δε δέχεται καμία επιρροή από τον έξω κόσμο. Εκφράζεται με τη δική του σκέψη, τη δική του γλώσσα, το δικό του ύφος. Γράφει όπως ένας ασπυδαχτος. Πρότυπά του ο λαϊκός λόγος, γραμμένος ή προφορικός. Φιλοδοξεί να γίνει ο απολογητής των παθών του Έλληνα, που πιστεύει και πολεμάει αδιάκοπα με κάθε τρόπο.

Ήταν γύρω στο 1946 όταν στο βιβλιοπωλείο «Αετός» μισογυρμένος, όπως το συνήθιζε, με ακουμπισμένο με το ένα του πλευρό σ' έναν πάγκο από βιβλία, μου μίλησε μ' ένα πάθος σχεδόν μανιακό γι' αυτά τα ξένα ρεύματα που έρχονται να ανατρέψουν την ιστορική συνέχεια αυτού του Έλληνα. Μου έλεγε:

«Αυτοί που τα

δέχονται, είναι πολέμιοι του γένους μας. Εμείς δεν πρέπει να χάνουμε το θεό από τα μάτια μας κ' εκείνους που με τα βάσανά τους μας οδήγησαν ως εδώ που είμαστε. Έτσι που πάμε, θ' αφανιστούμε». Αποτελεί κι αυτό μια πλευρά της μοναδικής ιδιοτυπίας του Κόντογλου, που δεν ήταν απαλλαγμένος κι από ένα είδος δονκιχωτισμού για τις μέρες εκείνες και, φυσικά, και για τις μέρες μας. Θεωρούσε προδοσία την απομάκρυνση από το πνεύμα «των αδάμαστων ψυχών». Αυτό που ο ίδιος έλεγε «τιμιότατον» για το έργο του ήταν η παθολογική του αγάπη, η συνοστέωσή του θα έλεγα μ' αυτό τον τόπο, τις παραδόσεις του και τη θρησκεία του. Η μονομανία του μεταβαλλόταν κάποτε σε σκέτη χολή. *«Τι ψυχολογίες, τι υποσυνείδητα, τι ιψενικά τρίγωνα, τι πασχαλινά τετράγωνα, τι σοφίες που τρέμει ο κόσμος, τι θεωρίες, φοβερά πράγματα(...) Τι είπε ο Προυστ, τι έκανε ο Μπωντλαίρ(...) γιόμισε ο κόσμος από λογής - λογής ξεράσματα και κλεφτοφάναρα».*

Ωστόσο, αν δεν ήταν ο τόσο πεισματικά ασυμβίβαστος, ο κολλημένος όπως το όστρακο πάνω στη δική του πέτρα, δεν θα ήταν ο Φώτης Κόντογλου, ο κάποτε ηρωικο-κουτσαβάκης, αλλά κάτι άλλο. Είναι ένας έντιμος και δίκαιος που προσωποποιεί τον Έλληνα ανάμεσα στο Βυζάντιο και τη Μικρασιατική καταστροφή. Ο Κόντογλου δεν απέτυχε σ' αυτή την προσωποποίηση, ούτε ως συγγραφέας, ούτε ως ζωγράφος, ούτε ως αγιογράφος, ούτε ως εικονογράφος βιβλίων. Με την αντίληψη

ότι «ο ποιητής είναι ανάγκη, δίχως άλλο, νά χει χαρίσματα ζωγράφου» και, φυσικά, κι ο ζωγράφος χαρίσματα ποιητή, κατόρθωσε να ενοποιήσει την πολύμορφη δραστηριότητά του και να επιβάλει τη δική του ιδιότυπη προσωπικότητα, δίνοντας τα πράγματα και τα συμβάντα των ημερών που ιστόρησε με κάποια φυσικά και κάποτε ηθελημένη απλότητα, με φαντασία, αλλά χωρίς φανταχτερά χρώματα, όπως έδωσε και τους Αγίους του. Γήινα πράγματα, επιβεβαίωση της θεότητας.

Ο ΕΛΥΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

«Την αγάπη μου γι' ό,τι αποτελεί μία καταφρόνεση της στεγνής λογικής, μια περιπέτεια τοποθετημένη πέρα από τα σύνορα του φρόνιμου και του γνώριμου, το κέντρισμα γι' αυτό το παιχνίδι του θαυμαστού που λέω να μην το σταματήσω ποτέ μου, δεν μπορώ να ξεχάσω, μου το έδωσε πρώτη φορά ο Pedro Cazas του Κόντογλου, τότε που μαθητής ακόμα βυθιζόμουν με μία παράξενη και αλλόκοτη γοητεία στις σελίδες του. Σήμερα, ύστερα από τόσα χρόνια, δεν παύω να κηρύττω τη μεγάλη σημασία που έχει ολόκληρο πια το έργο του Κόντογλου για τη γενιά μας, έργο από τα λίγα εκείνα που αφήνουν την απολησμονημένη φωνή της Ανατολής να ξανακουστεί και πάλι μ' όλα τα δικαιώματα και να μας θυμίσει ποια μπορεί να 'ναι η σωστή θέση ενός τόπου που είναι προορισμένος από την ίδια του την παράδοση να στέκει κυρίαρχα ανάμεσα στα δυο μεγάλα ρεύματα που το διαπερνάνε, να τα ζυγιάζει, να κρατάει ό,τι καλύτερο έχουνε, να τα συγχωνεύει και τελικά να τα ξαναδίνει προσθέτοντας το μεράκι της ψυχής του σε μία αμίμητη και μοναδική σύνθεση».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. www.myriobiblos.gr

2. www.phys.uoa.gr

3. www.i-m-attikis.gr

4. www.alopsis.gr

5. www.xfd.gr

6. www.ebt.gr

7. *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς*

8. *«Η μεσοπολεμική πεζογραφία»*

Από τον πρώτο ως το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939)

Εκδόσεις Σοκόλη

